

भारतासाठी एक कलमी-कृती योजना

१. 'स्वदेशी' मानवी भांडवलाची सर्वोत्तम प्रभावशाली कार्यवाही हे आहे ह्या प्रश्नाचं उत्तर !

सध्या आपण आपल्या सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रासह देशाचा कारभार चालवण्यासाठी सर्वोत्तम प्रतीचे आणि सर्वात कमी खर्चाचे 'स्वदेशी' प्रभावशाली मानवी भांडवल नेहमीच वापरू शकत नाही.

भारतातील भावी पिढ्या जेव्हा भारतीय इतिहासाचं वाचन करतील तेव्हा १९४७ ते २००२, ह्या ५५ वर्षांच्या कालावधीत भारताच्या झपाट्याने वाढीला अडथळा होण्याचे हे एक महत्वाचे कारण म्हणून नोंदले जाईल !

हा देश तब्बल ११० कोटींचा असूनही आपण सर्वोत्तम माणसं योग्य जागी नेमू शकत नाही आणि आपल्या देशाचा कारभार जागतिक दर्जाच्या पातळीचा करू शकत नाही !

कितीही पैसा वा कोणतेही तंत्रज्ञान हे सक्षम मानवी भांडवलाची जागा घेऊ शकत नाही. खरं तर, सक्षम मनुष्यबळ चमूला आपल्या अन्य साधनस्रोतांची अत्यंत स्पर्धात्मक आणि जागतिक वातावरणात कशी सांगड घालायची ते ठाऊक असले, तरी त्याचा व्यत्यास खरा नसतो.

२. अर्थकारणाचा कणा

संघटित क्षेत्र हे भारताच्या अर्थव्यवस्थेचा कणा समजलं जातं. त्यामुळे ते 'जागतिक दर्जाचं' असायला हवं. आपल्या सार्वजनिक क्षेत्रामध्ये सुमारे १ कोटी ८० लाख लोक काम करतात तर खाजगी क्षेत्रात ९० लाख लोक काम करतात. तर अशाप्रकारे ह्या क्षेत्रामध्ये दोन्ही मिळून २ कोटी ७० लाख ते २ कोटी ८० लाख लोक काम करतात.

ह्यांच्या कामाची पडताळणी व्हायला हवी तसेच ह्यांच्यावर जबाबदारी टाकायला हवी आणि कार्यक्षमता, चोख कारभार व उत्तम प्रशासन ह्यांचे मानदंड योजायला हवेत. भारताचा कारभार चालवण्यासाठी केंद्र आणि राज्य पातळीवर दररोज भांडवल आणि महसूल खात्यावर www.loksatta.org च्या अनुसार, रु. २३०० कोटी खर्च केले जातात. भारतातील लोकांना ह्या पैशांतून सुरक्षा लाभायला हवी तसेच हा खर्च सत्कारणी लागत असल्याचं समाधान मिळायला हवं!

ह्या क्षेत्राचं मुख्य उद्दिष्ट देशाचा तसेच नागरिकांचा लाभ होईल अशा तऱ्हेने देशाचा कारभार, प्रशासन व सेवा अत्यंत चोख प्रकारे पार पाडणे हे आहे. त्यामुळेच सरकारने केवळ अशीच कामं, शिक्षण,

India 1st उपक्रम

आरोग्य व अर्थव्यवस्था उदयाला आणायला हवी, जी पूर्णपणे कार्यक्षम आणि जागतिक दर्जाची असेल! आपल्या अर्थव्यवस्थेच्या नवरचनेसाठी तिने 'मोलाचं मार्गदर्शक' व्हायला हवं. दर वर्षी २ कोटी ८० लाख नवीन लोक जन्माला येतात आणि ०.९ कोटी लोकांचं निधन होतं.

केंद्र आणि राज्य सरकारांमधील १ कोटी ८० लाख कर्मचारी हे जागतिक दर्जाच्या मानदंडाची पूर्तता करणारे आणि आपल्या कामात पराकोटीचे कुशल असायला हवेत. कारण भारताची ११० कोटी ही त्यांच्यावर अवलंबून आहे.

३. भारतातील मानवी भांडवलाची जगभर प्रशंसा केली जाते. पण खुद्द भारतात !

आपले मानवी साधनस्रोत हे जगभरात सर्वोत्तम म्हणून नावाजले जातात, पण खाली दिलेल्या दुरवस्थेमुळे आपण आपल्या स्वतःच्या देशासाठी मात्र त्यांची क्षमता पूर्णपणे सत्कारणी लावू शकत नाही.

भारतीय लोक उत्पादन तसेच सेवा क्षेत्रांमध्ये जगातील काही मोठमोठ्या संस्था चालवतात. अनेक देशांमध्ये भारतीय लोक सल्लामसलतीमध्येही मोलाचे सहाय्य करतात. ज्यांच्या कारभारात आणि प्रशासनात सर्वोत्तम आणि प्रभावी लोक असतात, ते नेहमीच यशस्वी होतात.

आज जगभरातील सर्वच चांगले राजकारणी हे सर्वप्रथम अर्थकारणा-विषयी बोलतात. आघाडीवरचे राजकारणी आणि तज्ञ ह्यांच्या 'कृती व उक्ती' मध्येही ते जाणवतं.

भारताला आज गरज आहे ती जागतिक बाजारपेठेतील स्पर्धेमध्ये भरीव कामगिरी करण्याची. भारताची लोकसंख्या जगातील लोकसंख्येच्या १७% आहे. आणि आपला जागतिक व्यापार आहे, जेमतेम ०.८%. भारताचे जीडीपी हे जगातील जीडीपीच्या फक्त १.८% आहे. भारतामध्ये मागणी खूप आहे, पण दरडोई उत्पन्न प्रति दिन यूएस \$१.८२ एवढेच असल्याने आपली खरेदीक्षमता कमी आहे. *वर्ल्ड बँकेच्या दारिद्र्य रेषेच्या व्याख्येच्या अनुसार*, दरडोई प्रति दिन यूएस \$१ हे प्रमाण प्रति दिन यूएस \$२ एवढं वाढवण्यात आलं आहे.

अशा वातावरणात टिकून राहण्यासाठी आणि नोकऱ्यांच्या संधी उदयाला आणण्यासाठी भारताला आशिया, लॅटिन अमेरिका, मध्य पूर्व आणि पूर्व युरोपातील प्रतिस्पर्धी देशांप्रमाणे कर्मचाऱ्यांसाठीच्या नियमांचे मानदंड निश्चित करावे लागतील.

४. भारतातील समस्यांची कारणे

काही वेळा आपण काही कर्मचाऱ्यांना संस्थेला व देशाला कोणतीही किंमत मोजायला लावून पाठीशी घालत असतो ! भारतीय राज्यघटनेचे कलम ३११ हे केंद्र आणि राज्य सरकारच्या कर्मचाऱ्यांना सुरक्षा बहाल करतं.

ह्यामध्ये आता बारीकसारीक सुधारणा करायला हव्यात. ह्याचे कारण राज्य आणि केंद्र सरकारचे कर्मचारी असलेल्या केवळ १.७% भारतीयांना (१ कोटी ८० लाख लोक) आणि अप्रत्यक्षपणे संघटित खाजगी क्षेत्रातील (९० लाख) कर्मचाऱ्यांना, म्हणजेच भारताच्या एकूण लोकसंख्येच्या ३.६% लोकांना (२ कोटी ७० लाख लोकांना) हे

कलम अवाजवी सुरक्षा देत असल्याने आजच्या काळाच्या संदर्भात ते आता निकामी झालं आहे.

काम नीटपणे पार पाडा वा पाडू नका, नोकरी जाण्याची भीतीच नाही!

काही वेळा, ह्या कर्मचाऱ्यांना, जीवनभर नोकरी करण्यासाठी सुरक्षा दिली जाते. मग ते भले:

१. काम करोत वा ना करोत
२. ते प्रामाणिक असोत वा भ्रष्ट वा लाच घेताना रंगे हात पकडले का ना जावोत.
३. जे गैरहजर असले तरी त्यांची हजेरी लागली जावो.
४. ते कार्यक्षम असोत व अकार्यक्षम .
५. ते त्यांचे काम आणखी कुणाला उपकंत्राटाने देवोत.
६. सार्वजनिक मालमत्तेची जाणीवपूर्वक नासधूस करोत.
७. वर्षानुवर्षेप्रति वर्ष १५ दिवस/वर्षे आजारपणाची रजा घेवोत ! दर वर्षी मोजून १५ दिवस आजारी पडणे हे केवळ अशक्य आहे ! (दर वर्षी १५ दिवसांची सिक लीव्ह गृहीत धरुन)
८. संस्थेची उत्पादनक्षमता वाढवण्यासाठी त्याच संस्थेतही पुनर्प्रशिक्षण, पुनर्विस्तार, पुनर्रचना ह्यासाठी निर्बंध येवोत.
९. व्यवस्थापनावर दबाव आणण्यासाठी सार्वजनिक उद्योगातील कामामध्ये अडथळे आणले जावोत किंवा अचल मालमत्तेचे नुकसान वा दगाफटका होवो.

अशा पद्धतीने, काही निर्णायक क्षेत्रांना जर सुरक्षा दिली गेली तर कोणत्याही देशामध्ये कार्यक्षम कारभार करणे अवघडच आहे! भारताची १.७ टक्के जनता ही तसा विचार करता 'मतांच घबाडही' नाहीत.

केंद्रीय मंत्री, खासदार, आमदार, महानगरपालिका सदस्य हे लोकांच्या इच्छेनुसार पाच वर्षांनी किंवा त्याअगोदरही बदलले जातात.

सध्याच्या व्यवस्थेमध्ये, केंद्र आणि राज्य सरकारचे आणि त्यांच्याशी संलग्न संस्थांचे कर्मचारी मात्र, वर म्हटल्याप्रमाणे त्यांची कामगिरी भलं कशी असो पण तहयात नोकरीत राहू शकतात !

५. भारतासाठी कृती योजना

नागरिकांना शोषणापासून वाचवण्यासाठी भारताला "नोकरीविषयक धोरणां" ची गरज आहे.

आपण नोकऱ्यांना संरक्षण जरूर द्यायला हवे मात्र त्यासाठी जे अपेक्षांची पूर्तता करित नाहीत आणि कार्यसंस्कृतीच्या सर्वसाधारण मानदंडाचे तसेच कामाच्या विधिनिषेधांचे पालन करत नाहीत त्यांना पाठीशी घालता काम नये. विशेषतः एम्प्लॉयमेंट एक्स्चेंजमध्ये ४ कोटी ४० ते ४५ लाख बेरोजगार नोंदवलेले असताना हे केवळ अक्षम्य आहे. शारीरिकदृष्ट्या सक्षम असलेल्या भारतीयांची संख्या ह्या संख्येच्या सुमारे २ ते ६ पट आहे (आमचा अंदाज).

ह्यामध्ये 'सीटूसी' म्हणजे सीईओ वा चेअरमन ते कूली ह्या सर्वांचा समावेश आहे. "मजूर कायदा" हा शब्द १९व्या शतकातील आहे, ज्याला "कर्मचारी कायदा" असं संबोधायला हवं. भारतातील पुढाऱ्यांनी आणि जनतेने माध्यमांमधून सार्वजनिक विचारमंथनाद्वारे आणि लोकसभेच्या सहाय्याने सर्वोत्तम कृती-योजना निश्चित ठरवायला हवी.

आम्ही नोकरकपातीबद्दल राष्ट्रीय धोरणाचा कोणताही ढाचा सुचवित नाही. आकारमानात काटछाट करणे, नोकरकपात आणि मनुष्यबळामध्ये वाढ व घट करणे ह्याबाबत आपले धोरण वैयक्तिक संस्थांनीच निश्चितपणे ठरवावे. केवळ निकोप संस्थांचं नोकऱ्यांच्या नव्या संधी उदयाला आणण्यासाठी सक्षम ठरतात.

परिच्छेद # ४ अंतर्गत उल्लेख केल्यानुसार जे कुणी आपल्या कर्तव्यांमध्ये कसूर करतात अशा कर्मचाऱ्यांना बदलण्यासाठी संस्थांनी स्वतःहूनच परवानगी द्यायला हवी. विशेषतः कलम # ४ (२), (३), (५), (६) व (७) बाबत तर हे करायलाच हवे.

तेव्हा तुम्हीच ठरवायचं आहे! हा एक कलमी कार्यक्रम भारतातील ११० कोटींच्या जनतेच्या सुप्त क्षमतेला योग्य तो वाव देईल

वरील परिस्थितीत आपण उत्तम शासन आणि प्रभावी प्रशासन ह्यांच्या सहाय्याने आपल्या देशाचा कारभार कार्यक्षमतेने कसा चालवू शकू? भारताचे परिवर्तन ह्या ४८ पानी पुस्तिकेमध्ये स्पष्ट केल्याप्रमाणे योग्य ती कारवाई करून प्रथम आपल्याला 'अंतर्गत कारभाराची घडी' बसवायला हवी. 'भारताचे परिवर्तन' ह्या पुस्तिकेची किंमत रु. ५० प्रति प्रत आहे. ती मिळण्यासाठी आम्हाला कृपया *i Watch* नावाने खालील पत्त्यावर डिमांड ड्राफ्ट पाठवा.

अधिक माहितीसाठी आमची वेबसाईट www.wakeupcall.org पहा. 'भारत कदाचित तुम्हाला माहित नसलेला' पुस्तिका इंग्रजी, हिंदी, गुजराती, मराठी, बंगाली, आसामी, ओरिया, तमीळ, तेलुगु, कन्नडा, पंजाबी, उर्दू आणि मलयाळम भाषेत उपलब्ध आहे.

'भारताचे परिवर्तन' ही पुस्तिका तुम्ही इंग्रजी, हिंदी, मराठी, गुजराती, बंगाली, आसामी, ओरिया, तामिळ, तेलगू, कन्नडा, पंजाबी, उर्दू आणि मलयाळम भाषेतील आमच्या वेबसाईटवरुनी डाउनलोड करू शकता.

i Watch

Edited, Published and Printed for *i Watch* by Krishan Khanna. He is from IIT, Kharagpur. Between 1961 to 1992 he was responsible for 14 joint ventures and business partnerships with 14 different countries around the World. In 1993 he took 'Sanyas' from business for Nation Building and Transforming INDIA.

Krishan Khanna is Chairman - Vocational Education & Training Committee - EPSI, Educational Promotion Society of India, New Delhi. Co-Chairman - Committee on Education & Industry Co-operation, - PHDCC&I, New Delhi, Member - CII National Committee on Education, New Delhi, Director - Vocational Services, Rotary International, Rotary District 3140, Bombay Mid Town, Bombay, Member Planning Commission Committee on Secondary Education & Vocational Education, New Delhi, Member 11th Plan Committee of IGNOU, New Delhi, Advisor - Vocational Education & Training, Times Foundation, New Delhi, Member FICCI National Committee on Education, New Delhi, ASSOCHAM National Committee on Education, New Delhi, Member 11th Plan Working Group of the Ministry of HRD, New Delhi and Member of the Board of the AICTE, New Delhi. The views and opinions expressed are Krishan Khanna's personal views and some points may not be accepted by some or all of the above mentioned organizations. Feedback & comments to *i Watch* 211, Olympus, Altamount Road, Mumbai 400 026. Email krishan@wakeupcall.org Website: www.wakeupcall.org Tel +91 22 2353 5466, Fax +91 22 2353 6782. INDIA 1st is a division of *i Watch*

वाचकांसाठी संदेश: कृपया हे प्रकाशन तुमचे मित्रमैत्रिणी आणि सहकारी तसेच तुमच्या नजीकच्या स्थानिक शाळेतील वा कॉलेजातील एका शिक्षकाकडे पाठवा.

Organizations which have supported us in the past

